

TEKMAN LİSESİ 11. SINIF FELSEFE DERSİ DERS NOTLARI

1- Bilgi ve Bilgi Türleri

A- Bilgi Nedir?

Bilgi edinme, merak eden, araştıran, sorgulayan insanın önemli bir özelliğidir. Bu tip özellikleri kendisinde bulunduran insan, çevresindekileri tanımak ister ve onlara yönelir. Onlardan bir takım ses, koku renk, tat gibi duyumlar alır ve bu etkileri zihninde anlamlandırır. İşte çeşitli alanlarda insan zihninde oluşan bu anlamlandırma faaliyetine **bilgi** denir. Buradan hareketle bilginin oluşabilmesi için var olması gereken iki temel öge; **Suje** (özne-insan-zihin), **Obje**(nesne-varlık-şey) olarak ifade edilebilir. Şu halde **Bilgi**; bilen özne ile bilinen nesne arasında kurulan ilişki ve bu ilişki sonucunda ortaya çıkan **üründür** şeklinde de tanımlanabilir. Bilme faaliyetini basit bir örnekle açıklayalım. Bilme eylemini gerçekleştirebilen bir özne olarak insan, bilinen nesne olarak dış dünyada var olan bir ağaca baktığında 'Bu bir ağaçtır' şeklinde bir önerme ya da yargı oluşturduğu andan itibaren bilme eylemini gerçekleştirmiş olur. 'Bu bir ağaçtır' ifadesi ise bilen ve bilinen arasında kurulan ilişki sonucunda ortaya çıkan üründür.

Fakat belli durumlarda özne de bilinen yani nesne konumunda olabilir. Örneğin, yeni tanıştığımız bir insana sorular sorduğumuzda biz(soruyu soran) özne, karşımızdaki kişi ise nesne olur. Bu durum tam tersi şekilde de ifade edilebilir; yani karşımızdaki kişi bizi tanımak için sorular sorduğunda, bu sefer biz nesne konumunda oluruz, o ise özne konumunda olur.

B- Bilgi Türleri

Özne(bilen), nesnelere; duyularını, aklını, inançlarını, hayalgücünü vb. kullanarak ilişki kurabilir. Kurulan bu ilişki biçimlerine bağlı olarak bilgi türleri ortaya çıkar. Başlıca 6 tür bilgidir söz edilir. Bu bilgi türleri belli özelliklerine göre birbirinden ayrılır.

- **Gündelik(Düzensiz) Bilgi**; Günlük yaşantı sırasında görerek, duyarak, insanlarla ilişkide bulunarak edindiğimiz ancak herhangi bir araştırma ve sorgulamaya dayanmayan basit bilgilerdir. Bu bilgide neden-sonuç ilişkisi vardır fakat bu ilişki gelişigüzel kurulur ve sistemsizdir. Gündelik bilgi yaşanan olaylardan bir sonuç çıkarma işidir. Siyah bulutların yağmur yağdıracağını bilgisi ya da sonbahar geldiğinde ağaçların yapraklarını dökeceği bilgisi buna örnektir.
- **Bilimsel Bilgi**; Olayları neden-sonuç ilişkisine göre sistemli ve düzenli olarak araştıran etkinliğin bilgisidir. Bilimsel akla dayalıdır. Doğa bilimleri, insan ve toplum bilimleri, formel bilimler olarak üçe ayrılır. Bilimsel bilginin belli özellikleri vardır;
  - Bilimsel bilgi gözlem, deney ve akla dayanır.
  - Bilimsel bilgi genel-geçerlidir(kesin bilgiler verir, kişiye göre değişmez)

- Bilimsel bilgi sorgulayıcı ve irdeleyicidir.
- Bilimsel bilgi birikimli olarak ilerler.
- Bilimsel bilgi tutarlıdır.
- **Dini Bilgi;** Din, mutlak olarak kabul ettiği Tanrı gerçeğinden hareket eder. Buna bağlı olarak yaratıcının niteliklerini, insan yaşamının amacını, evrenin yapısını vb. açıklamaya yönelir. Dini bilgi söz konusu olduğunda, suje ile obje bağı **inanç** yoluyla kurulur. ALLAH her şeyin yaratıcısıdır, Peygamber ALLAH'ın elçisidir gibi ifadeler, dini bilgiye örnek olarak verilebilir. Dini bilgiler **dogmatiktir**. Yani doğruluğundan kuşku duyulmayan, sorgulanamayan mutlak hakikatlerdir.
- **Teknik Bilgi;** İnsan yaşamını kolaylaştırmak amacıyla, araç-gereç ve makine yapımına teknik denir. Bunların oluşturulduğu bilgiye de teknik bilgi denir. Bilgisayar, telefon, sandalye vb. birer teknik araçtır. İnsan teknik sayesinde doğayı kontrol altına alabilmekte ve yaşamını kolaylaştırabilmektedir.
- **Sanat Bilgisi;** Sanatçıların duygularını, coşkularını, hayal güçlerini, yeteneklerini kullanarak ortaya koydukları ürünlere **sanat eseri** denir. Resim, müzik, mimari, heykel vb. alanlarda sanat eserleri ortaya konulabilir. İnsanlar da bu eserlere bakarak, kendi duygu, haz, estetik beğenilerine göre **güzel ya da çirkin** şeklinde değerlendirme yaparlar. Bu tür bilgiler de **sanat bilgisi** olarak ifade edilir. Sanat eserinin her insan üzerindeki etkisi aynı olmayacaktır. Dolayısıyla sanat bilgisi **subjektif** bir bilgidir.
- **Felsefi Bilgi;** Felsefe merak eden, sorgulama ve araştırma ihtiyacında olan insanın kendisi, yaşamın anlamı, içinde yaşadığı toplum ve evren üzerinde akla dayalı düşünmesinin sonucunda ortaya çıkmış bir disiplindir. Bu düşünme etkinliğinin sonucunda ortaya çıkan ürüne de **felsefi bilgi** denir. Diğer bütün bilgi alanları konularını bölerek araştırmaya çalışırken, genel bilgi alanı olan felsefe; herhangi bir ayırım ya da sınırlama yapmadan inceleme yapan bir alandır. Bu incelemede veri kaynağı insanın duyguları olmakla beraber, değerlendirmeleri tamamen akıl ve mantık imkânlarıyla şekillenir. Ayrıca sadece mevcut olanla veya nesnel olanla değil, olması gereken ve soyut olanla da ilgilenmesi yönüyle diğer bilgi alanlarından farklıdır. Başlangıç olarak ilk ilgi alanı somut varlıklar ve olaylar dünyası olan felsefe, bu ortamı incelemek amacıyla, **Ontoloji** adı verilen geniş bir araştırma alanı kurmuştur. Bu alandaki varlıkların farklı özellikler içermesi nedeniyle, iki ayrı Varlık Felsefesi oluşturmak gerekmiştir. İlki; gözlenebilir(somut=nesnel) varlıkları inceleyen **Ontoloji**, ikincisi de; var olduğu kabul edilmekle birlikte, duyuşal izlenebilirliği olmayan soyut varlıklarla ilgilenen **Metafizik**'tir. Her durumda başlangıç itibarıyla Felsefe, insanın merak ve hayret duygusu ile soru sorma özelliğinin bir sonucudur.
- Felsefi bilginin belli başlı özellikleri vardır. Bunlar;
  - Felsefi bilgi akla dayalıdır.
  - Felsefi bilginin konusu varlıktır.
  - Felsefi bilgi sistemli ve tutarlıdır.
  - Felsefi bilgi birleştirici ve bütünleştiricidir.
  - Felsefi bilgi öznedir. (genel-geçer değildir)

- Felsefi bilgi eleştirel bir tavrın sonucunda ortaya çıkar.
- Felsefi bilgi öznel olması nedeniyle birikimli olarak ilerlemez, yığılma gösterir.

2- Felsefenin Anlamı ve Doğuşu

Felsefe(Philosophia); **philia=sevgi** ile **sophia=bilgi** kelimelerinin bileşiminden oluşan ve bütün olarak **"bilgi sevgisi"** veya **"hikmet sevgisi"** anlamına gelen Grek kökenli bir sözcüktür. Felsefe, öğrenme isteği içindeki insanın; soru sorma, araştırma, sorgulama ve akıl yürütme yeteneğinin bir sonucudur. **Filozof** da; öğrenme isteği ve çabası içinde olan, gerçeği seven, ona dost olan, ilgi duyan kişi demektir.

Bilge ve filozof kavramları birbirinden farklıdır. **Bilge** kişi, varlığın tüm bilgilerine, sırlarına sahip olan demektir. **Filozof** ise, bilgeliğe sahip olan değil, bilgiyi seven, sahip olmak isteyen, bunun için çaba gösteren kişidir.

Felsefe M.Ö. 6. yüzyıla 5. yüzyıl arasında kalan bir dönemde, aynı anda dünyanın birçok yerinde başlamıştır. Akdeniz'in doğusunda, güneyinde ve kuzeyinde, Çin ve Hindistan'da bir takım bilge adamlar, karşılaştıkları kaotik yapı ya da düzenle hesaplaşırken, üyeleri oldukları kültürlerin yerleşik alışkanlıkları, dini inançları, ve mitolojik inanışlarıyla yetinmeyerek yeni bir düzen oluşturmaya çalıştılar. Yunanistan'da Thales, Çin'de Konfüçyüs ve yine Çin'de Lao-Tzu bu isimler arasında sayılabilir. Bunların içinde en fazla öne çıkan, Türkiye'nin Ege kıyılarında yaşamış olan Thales(M.Ö 6) isimli düşünürdür ve felsefe onunla başlatılır. Thales'in öne çıkmasının nedeni, onun yalnızca doğal gerçeklikle yani **varlığın doğasıyla** meşgul olması ve bunu doğaüstü güçlerle değil, akla dayalı doğal nedenlerle açıklamasıdır.

Felsefe insanoğlunun bilgi arayışına girmesi; yaşadığı doğal ortam karşısındaki yetersizliğini, akıl ve zihin imkânlarını kullanarak aşma ihtiyacının bir sonucudur. Bu ihtiyaç aynı zamanda, insanın kendini ve içinde yaşadığı dış dünyayı tanıma zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. İçinde bulunulan ortamdaki varlık ve olayların çeşitliliği, ortaya çıkan bilgileri de çeşitli hale getirmiş ve farklı felsefi soruları ortaya çıkarmıştır.

Felsefe'nin Başlıca Soruları:

Varlık var mıdır, özellikleri nelerdir?

Bilgi'nin kaynağı, sınırları ve değeri nedir?

İnsan davranışını şekillendiren evrensel bir ahlak yasası mümkün müdür?

Tüm toplumların en üst düzeyde mutlu olacağı mükemmel bir devlet düzeni mümkün müdür?

Bazı varlıklara "Güzel" nitelemesi yapmanın ölçütü nedir?

Tanrı var mıdır, yok mudur? şeklindedir.

Bu ve benzeri alanlardaki sorular, ilerleyen dönemlerde; her biri bir soru üzerinde yoğunlaşan farklı felsefe alanlarının oluşmasına yol açmıştır. Başlıca Felsefe Alanlarını şöyle sıralamak mümkündür:

*Bilgi Felsefesi

*Varlık Felsefesi

*Ahlak Felsefesi

*Sanat Felsefesi

*Bilim Felsefesi

*Siyaset Felsefesi

*Din Felsefesi.

3- Felsefe-Hikmet İlişkisi

Varlık, bilgi ve değer üzerine tam ve bütün bir bilgiye ulaşılmasına **hikmet (bilgelik)** denir.

Hikmet, bütün olan bitenlerin esasını bilmektir. Hikmet tümel bir bilgidir, yani her şeyi kuşatan bir bilgidir. Felsefe ise, hikmeti sevme ve ona yönelme anlamında bir bilgidir, sorgulama esastır. Eski dönemlerde filozoflar hakîm olarak adlandırılmışlardır. Yani onlar hikmete ulaşmaya çalışan, onu seven ve yönelen kişilerdir.

4- Felsefenin Diğer Alanlarla İlişkisi

Felsefe – Bilim İlişkisi

Felsefe ile bilimler arasında bazı noktalarda benzerlik, bazı konularda da farklılık olmakla birlikte, bu ikisinin karşılıklı etkileşiminden de söz edebiliriz.

Benzerlikler

* Her ikisi de; hazır ve basmakalıp bilgilerle yetinmeyip, yeni doğrular arar.

* Her ikisi de konularını açıklamaya çalışırken, genel olarak akıl ve mantık ilkelerini kullanır.

* Her ikisi de, varolan bilgileri eleştirip değerlendirmeden doğru olarak kabul etmez.

Farklılıklar

* Felsefi açıklamaların somut ve doğal olgularla kanıtlanması şart değilken, bilimsel cevapların olgulara uyması ve desteklenmesi şarttır.

* Felsefe konularını bir bütün olarak ve genel yönleriyle incelemeye çalışırken, bilimler konularını bölümlere ayırır ve nesnel incelemelere dayalı somut cevaplara ulaşmaya çalışır.

* Felsefi açıklamaların genel kabul görme şartı olmadığı için varlıkları sürekli iken, bilimsel cevapların ömürleri, geçerliliklerinin devamına bağlıdır.

* Bilimler, tek-tek olayları inceleyerek genel sonuçlara ulaşmaya çalışmak anlamındaki Tümevarım(İndüksiyon) yöntemini kullanırken, Felsefe ise, genel bir doğruyu, tüm parçalar için geçerli saymak anlamındaki Tümdengelim (Dedüksiyon) yöntemini kullanır.

Karşılıklı Etkileşim

Felsefe ile bilimler arasında benzerlik ve farklılığın dışında, birbirlerini desteklemek anlamında karşılıklı bir ilişki de vardır. Buradan; Felsefenin ortaya koyduğu yeni cevapların Bilimlerin çalışma alanını geliştirdiğini, Bilimlerin belirlediği yeni soruların da Felsefeye yeni konular oluşturduğunu anlıyoruz.

Felsefe – Din İlişkisi

Benzerlik

* Her iki ilgi alanının da konusu; en genel bir çerçevede insanı, hayatı ve evreni anlayıp- açıklamaya çalışmaktır.

Farklılık

* Felsefi bilgiler tamamıyla insan kökenli olup insan aklına ve muhakeme(akıl yürütme) yeteneğine dayanırken, Dinsel kaynaklı bilgiler doğrudan doğruya soyut bir kaynaktan gelir. Bu yönüyle Dinsel bilgiler hazır bilgilerdir.

Felsefe – Sanat İlişkisi

Benzerlik

* Her ikisi de kişiseldir ve öznedir.

Farklılıklar

* Fakat sanatçı anlık bir sezginin (ilham=esin) etkisiyle eserini bir defada ve bir bütün olarak ifade etmek zorundayken, filozoflar cevaplarını duysal ve akısal imkânlarına göre çok uzun ve zor bir sürecin sonunda belirlemeye çalışırlar.

* Felsefe doğruya ulaşma ve açıklama çabasıdır, sanat ise güzele yönelir ve onu açıklamaya çalışır.

* Filozof karşısındakini ikna edecek doğrulara ulaşmaya çalışırken, sanatçılar eserlerini izleyenlerde beğeni ve hayranlık duygusu uyandırmak amacıyla ortaya koyarlar.

5- Felsefenin Gereği

Felsefe öğrenmenin bilimler gibi insan yaşamına doğrudan katkısı olmayabilir ancak dolaylı olarak insan yaşamını etkiler.

Felsefi bilgi

1-İnsanın dünyaya bakış açısını değiştirir, olaylara eleştirci ve sorgulayıcı yaklaşmamızı sağlar.

2-Hoşgörü kazandırır ve insanı olgunlaştırır.

3-Kişiye kendi görüşlerinden başka görüşlerin de olabileceğini, başkalarının da doğru düşünebileceğini gösterir başkalarının görüşlerine saygı duymayı onlara karşı hoşgörülü olmayı öğretir.

4-Evreni ve insanı düşünce temelinde sorgularken, bilimlere ışık tutar bilimlerin gelişmesine yol gösterir. Bilimlerin gelişmesinin dinamiğini oluşturur.

5-Toplumsal yaşam içerisinde başka insanlarla iletişim kurma, onları anlama ve sorunlarını paylaşmada yardımcı olur.

Kısaca Felsefe; evrende düşünen, anlamaya çalışan, sorgulayan, eleştiren, yorumlayan bir varlık olmamızın ayrıcalıklı onurunu hissettirir.

6- Geçmişten Geleceğe Felsefenin Fonksiyonu

Felsefe eski yunanda doğa filozoflarıyla başlamıştır.

Thales, Anaximenes, Anaximandros, Herakleitos, Parmenides, Pisagor, Demokritos gibi ilk filozoflar varlığı merak etmişler evrenin neden ve nasıl oluştuğu sorularına cevap aramışlardır. Bu dönem filozoflarının temel sorunu, **arkhe**(ilke) problemidir. Yani evrenin kendisinden türediği ilk madde(töz) nedir? sorusuna cevap aramışlardır.

Evrenin ilk maddesi;

Thales'e göre; Su

Anaximenes'e göre; Hava

Anaximandros'a göre; Apeiron(sınırsız şey)

Herakleitos'a göre; Ateş

Demokritos'a göre; Atomdur.

Daha sonra varlık ve arkhe sorunun çözümsüzlüğünü gören ilk çağ filozofları sofistlerle birlikte insana yönelmişler, insan ve sorunları üzerine tartışmışlar, açıklamalar getirmişlerdir. Sokrates, Platon ve Aristoteles kendilerinden önceki görüşleri toparlayarak daha bütüncül felsefi sistemler kurmuşlardır.

Antik yunanın hemen ardından Hellenistik felsefe dönemi başlamıştır. İskender'in doğu seferinde doğu ve batı felsefesinin tanışması sağlanmıştır. Bu nedenle Hellenistik felsefe doğu felsefesinin kısmi etkilerini taşır. Helenistik Felsefe döneminde yaşamın amacını, mutluluğun ne olduğunu, insanın mutlu olmasının yollarını araştıran Epikürosçuluk, Stoacılık, Septisizm gibi akımlar doğmuştur.

Roma İmparatorluğunun kurulmasıyla doğu ve batı felsefelerinin senteze doğru gittiğini görürüz. Roma felsefesinde; doğu mistisizmiyle platon idealizmini uzlaştıran Plotinos Yeni Platonculuk akımını kurmuştur.

Ortaçağa gelindiğinde batıda Hıristiyanlığın yaygınlaşmasıyla felsefe ve akıl, dinin hizmetine girmiş Platonla Hıristiyanlığın uzlaştırıldığı skolâstik felsefe, döneme damgasını vurmuş; din merkezli teokratik ve dogmatik nitelikli skolâstik felsefe, batıda bilimde felsefede duraklamaya hatta gerilemeye yol açmıştır.

Ortaçağda; Ticaret amacıyla batıya seferler yapan Müslümanların, ilkçağ Yunan dönemine ait eserlerle tanışmaları, İslamiyet'in ilime, akla ve öğrenmeye verdiği önem neticesinde onları alıp getirmeleri; ayrıca orada kilisenin baskısından kaçanların ticaret kervanlarıyla doğuya gelmeleri sonucu oluşan kültürel alışveriş neticesinde, İslam dünyası bilim ve felsefede altın dönemini yaşamıştır. İslam dünyası Felsefede, Farabi ve İbn-i Rüşd; Bilimde, İbn-i Sina, Harezmi, Biruni gibi ünlü düşünürlerini yetiştirmiştir. Batı; İslam dünyasındaki felsefi ve bilimsel gelişmelerin etkisiyle kendi geçmişini hatırlayınca Rönesans ve Reform hareketlerini yaşamış ve uzun mücadeleler sonucu yeniden felsefe ve bilime yönelmiştir. Bu dönemde Kopernik, Kepler, Galilei, Newton gibi önemli isimlerin buluşları kilisenin otoritesini sarsmış, bilim yeniden güncelleşmiştir.

20 y.y'a gelindiğinde felsefenin salt soyut bir uğraş olmaktan çıkması gerektiği görüşü önem kazanmış ve insanı toplum ve çevresi ile bağlantılı bir varlık olarak ele alan diyalektik materyalizm, pozitivizm, pragmatizm, fenomenoloji ve egzistansiyalizm gibi akımlar doğmuştur. Özellikle pozitivizmin, bilimi felsefenin temelini koyan yaklaşımının etkisiyle, bilim felsefesi güncelleşmiş modern mantık çalışmaları dil çözümlemeleri yeni pozitivizmle birlikte felsefede yeni bir uğraş alanı olmuştur.

BİLGİ FELSEFESİ(EPİSTEMOLOJİ)

Bilgi felsefesi, bilginin hangi yollarla elde edildiğini(bilginin kaynağı), bilginin değerini(bilginin doğruluğu-yanlışığı), doğru bilginin ölçütünün ne olduğunu, insanın neleri bilip neleri bilemeyeceğini(bilginin imkân ve sınırları) konu edinen felsefe alanıdır.

Bilgi Felsefesinin Temel Kavramları

Süje: Bilginin konusu olan nesneye yönelerek, onun hakkında bir yargı ortaya koyan insan(özne)dır.

Obje: Var olan bilgilerin konusu yapılan her şeydir. Bazen insan kendisini de bilginin konusu yapabilir.

Gerçeklik: Varlığın bir özelliğidir. Zihinden bağımsız bir var oluşu gösterir. Yani zihnimizden bağımsız olarak var olanlar **gerçeklik** olarak nitelendirilir. Örneğin, toprak, deniz, gökyüzü, ağaç gerçeklik içerisine dahildir. Fakat kaf dağı, deniz kızı gibi varoluşunu bizim hayal gücümüzle bulanlar ise gerçeklik içerisine dahil değildir. Söz konusu olan bu tür varlıklar, duyuşsal olarak gösterilemezler. Gerçeklik Ontolojinin konusudur.

Doğruluk: Yargı olarak ortaya konan bilgilerin bir özelliğidir. Dolayısıyla kalem, yıldız, taş vb. gibi varlıkların doğruluğundan bahsedilemez. Yukarıda da ifade edildiği gibi bunlar gerçeklikle alakalıdır. Ancak "insan akıllı bir varlıktır." ya da "metaller ısınınca genleşir" gibi yargıların(önermelerin) doğruluğundan söz edilebilir. Ortaya konan böyle bir yargı eğer gerçeklikle uyuşuyorsa **doğru**, uyuşmuyorsa **yanlış** bir yargıdır. Doğruluk **bir yargının nesnesine olan uygunluğu** şeklinde de tanımlanır. Doğruluk epistemolojinin konusudur.

Temellendirme: Bir bilginin dile getirdiği iddianın gerçekliğini göstermek amacıyla, **gereke** ve **dayanaklarının** sıralanmasıdır. Temellendirme felsefenin en önemli kavramlarından biridir. Felsefede ortaya konan düşünceler temellendirilmediğinde, onların hiçbir kıymeti yoktur. Çünkü temellendirilmemiş bir bilgi ya da sistem, felsefenin ve filozofun genel amacı olan bilgeliğe ve hikmete bizleri götürmez. Filozofun işi doyurucu ve açık bilgiler ortaya koymaktır. Bu ise ancak temellendirme ile mümkündür.

A priori: Doğuştan gelen, deney öncesinde kazanılmış olan bilgidir.

A posteriori: Doğuştan gelmeyen, sonradan deneyim ile kazanılan bilgidir.

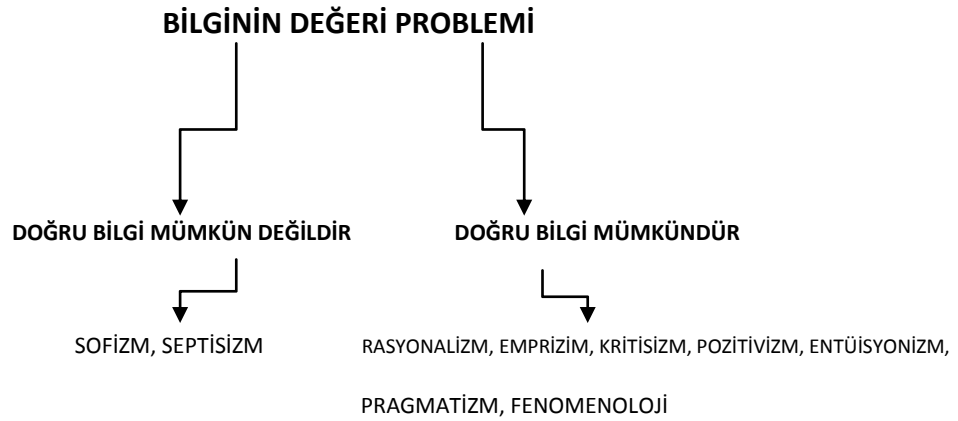
Bilgi Felsefesinin Temel Problemleri

1. Bilginin değeri(doğruluğu-yanlışı) problemi
  - 1.1. Doğru bilgi mümkün müdür?)
2. Bilginin kaynağı problemi
  - 2.1. Bilginin kaynağı nedir? -Sezgi, -Akıl, -Deney
3. Bilginin imkânı ve sınırları problemi
  - 3.1. Neleri, ne kadar bilebiliriz?
  - 3.2. İnsanın bilgi edinme yetileri varlığı bilmeye yeterli midir?

1- Bilginin Değeri(Doğru Bilginin İmkânı) Problemi

Doğru bilginin mümkün olup olmadığı konusunda felsefede iki ana görüş vardır: doğru bilginin mümkün olmadığını savunan görüşler ve doğru bilginin mümkün olduğunu savunan görüşler.

Doğru Bilginin Mümkün Olmadığını Savunan Görüşler

Doğru bilginin olanaklı olmadığını savunan görüşler, septisizm(şüphecilik) olarak nitelendirilir. Bu görüşe göre, bizler bilgilerimizi duyu organlarımız vasıtasıyla elde ederiz. Fakat duyu organlarımız bizlere yanıltıcı, bulanık ve güvenilmez bilgiler verir. Su dolu bir bardağın içe atılan çay kaşığının kırılmış gibi görünmesi buna örnek olarak verilebilir.

- 1- **Sofistler:** Felsefe tarihinde ilk şüpheci tavır sergileyenler, M.Ö 5. yüzyılda para karşılığı ders veren, öğrencilerine siyaset, hukuk ve retorika(hitabet sanatı) öğreten sofistlerdir. Sofistler bilginin toplumsal, kültürel ve doğal koşullara bağlı olarak oluştuğunu, dolayısıyla da kişiden kişiye değişeceğini ve herkes için aynı olamayacağını savunurlar. Eğer bilgi kişiden kişiye değişiyorsa, herkesin kendine göre bir doğrusu var demektir şu halde, kesin bir doğru bilgi mümkün değildir. İki önemli sofist düşünürü, - **Protagoras** ve - **Gorgias**'tır.

Protagoras'ın sofist olduğunu gösteren en önemli ifadesi, **"İnsan her şeyin ölçüsüdür"** söylemidir. O bununla, bilginin göreceli olduğunu yani kişiden kişiye değişeceğini ifade etmek istemektedir. Örneğin rüzgar üşüyen bir insan için soğuk, üşümeyen biri içinse soğuk değildir.

Bir başka sofist olan Gorgias ise görüşünü, **”hiçbir şey yoktur, olsa da bilinemez, bilinse de aktarılamaz”** şeklinde dile getirmiştir. Anlaşılacağı üzere Gorgias da bu ifadesiyle, bilmeyi hemen hemen olanaksız saymaktadır.

2- Septikler(Şüpheciler): Septikler de Sofistler gibi bilgi ve bilmeden kuşku duymuşlardır. Onlara göre de insan, **görünümlerinin ötesinde gerçekliğin kendisine ulaşamaz**. Bunun temelinde de yine **duyu organlarının yanıltıcılığı** bulunmaktadır. En önemli septik düşünür, **Pyrrhon**'dur.

Doğru Bilginin Mümkün Olduğunu Savunan Görüşler

- * Akla dayanan bilgi doğrudur : (Rasyonalizm-Akılcılık)
- * Deneye dayanan bilgi doğrudur : (Empirizm-Ampirizm-Deneycilik)
- * Faydaya dayanan bilgi doğrudur : (Pragmatizm-Faydacılık)
- * Olguya dayanan bilgi doğrudur : (Pozitivizm-Olguculuk)
- * Sezgiye dayanan bilgi doğrudur : (Entüsyonizm-Sezgiçilik)
- * Fenomeni dile getiren bilgi doğrudur : (Fenomenoloji-Olaycılık)
- * Doğru bilgide aklın ve deneyin birlikte oynadığı rolü vurgular: (Kritisizm-Eleştircilik)

İnsanın, gerçekliğin bilgisini elde edebileceğini savunan öğretisi, Dogmatizm olarak ifade edilmektedir. Bu grupta yer alan görüşler, doğruluğun ölçütüne yaklaşımları yani doğru bilgiye ne ile ulaşılacağı hakkında birbirinden ayrılırlar.

1- Rasyonalizm: Akıl yetisini bilmenin temel aracı olarak görür. Dolayısıyla akıl gerçekliğin doğru bilgisine ulaşabilir. **Sokrates, Platon(Eflatun), Aristoteles, Descartes, Hegel** rasyonalizmin önemli temsilcileridir.

Sokrates, insanın doğru bilgiyi elde edebileceğini savunur. Çünkü ona göre bilgiler, insanın zihninde doğuştan vardır. **'Menon'** isimli diyalogunda O, geometri bilmeyen bir köleye sorular sorarak bir geometri problemini çözdürmüştür. Bu da her türlü bilginin insanın zihninde zaten var olduğunu, yapılanınsa yalnızca sorular sorarak kişiye bildiklerini yani zaten zihninde var olanları hatırlatmak olduğunu gösterir. Dolayısıyla Sokrates'e göre **bilmek, hatırlamaktır**.

Platon varlığı, görülenler(duyularımız ile algılayabildiğimiz dünya) ve düşünülenler(idealar dünyası) olarak ayırır. Bilgiyi de yine görülenlerin bilgisi ve düşünülenlerin bilgisi şeklinde ikiye ayırdığını görürüz. Görülenlerin bilgisinde duyular iş başındadır yani onun bilgisine beş duyumuz ile ulaşabiliriz. Ancak duyularımız yanıltıcı olduğundan, görülenlerin bilgisi de yanıltıcıdır ve kesin değildir. Aynı zamanda Platon, etrafımızdaki varlıkların sürekli değiştiğini ve değişenler üzerinde kesin bilgi elde edemeyeceğimizi ifade eder. Ona göre kesin ve sağlam bilgi değişmeden kalan düşünülenlerin bilgisi yani **ideaların bilgisidir**. Mesela, tek tek insanların güzelliği kaybolur, fakat güzellik düşüncesi kaybolmaz ve değişmez. Ona göre değişmeden kalan bu bilgiye ancak akıl yoluyla ulaşılabilir.

Mantığın kurucusu olan **Aristoteles**, Platon'un öğrencisidir ama hocasından fikir itibariyle ayrılmıştır. Ona göre insan doğuştan bilgi ile gelmez. Fakat doğarken bilgiye sahip olma gücünü(kuvve-potansiyel) beraberinde getirir ve bu gücü işleyerek bilgisini belli bir düzeye ulaştırır. Platon'un duyular evreni ve idealar evreni ayrımı, Aristoteles'te yoktur. Platon'un idea dediği şey, Aristoteles'e göre tek tek nesnelere içindedir. O buna **öz** der. Bu bakımdan bilgi edinmenin amacı, tek tek varlıkları bilmektir. Mesela genel bir "ağaç" kavramıyla değil de tek tek ağaçlarla ilgilenir. Tek tek olanlar ile tümel olanlar arasında tümevarım yoluyla bağlantı kurulur ve tekilin bilgisine ulaşılır.

Bütün insanlar akıllıdır/ Ahmet insandır/Ahmet akıllıdır. (Tekil sonucuna ulaşılır.)

Hegel de doğru bilginin mümkün olduğunu savunan idealist bir düşünürdür. O'na göre yaşamın temelinde değişme ve çelişme vardır. Değişmenin yasası ise Diyalektik yöntemidir. Diyalektik; üç adımdan oluşan bir düşünme yöntemi ve bir varlık yasasıdır. Bu adımlar; Tez-Antitez-Sentezdir. Örneğin; Tohum içinde çiçek olma özelliğini taşır. Bu özellik onun antitezidir. Bu ikisinden ortaya çıkan çiçek ise sentezdir. Çiçek de içinde meyve olma özelliğini taşır. Bu sefer çiçek tez, meyve olma özelliği antitez ve meyve de sentez olur.

Descartes, doğru bilginin mümkün olduğunu savunan rasyonalist düşünürlerdendir. Tanrı, Ruh ve Matematik ilkelerinin insanda doğuştan bulunan ilkeler olduğunu ifade eder. O'na göre duyu bilgileri insanı yanıltır. Bu nedenle insanın edindiği tüm duyu bilgileri şüphe etmesi gerekir. İnsanın kuşku duyamayacağı tek şey, şu anda şüphe ettiği şeydir. Şüphe etmek demek düşünmek demektir. Düşünmek ise var olmayı gerektirir. Bu nedenle de, '**Şüphe ediyorum öyleyse varım**' demiştir. Descartes, şüpheyi bir araç olarak kullanmış ve böylece açık-seçik kesin bilgiye ulaşmaya çalışmıştır.

2- Emprizim(Deneycilik): Deneye dayanan bilginin doğru olduğunu savunan görüştür. Yani empristlere göre, doğru bilginin kaynağı akıl değil deney (duyularla yapılan deneyler; görme, tatma, işitme vb. gibi algılamalar)dir. En önemli empristler, John Locke ve David Hume'dur.

John Locke, insan zihninin doğuştan hiçbir bilgi getirmediğini yani boş olduğunu ifade eder. O'na göre insan zihni doğuştan boş bir levha -**tabular rasa**- gibidir. Doğuştan boş olan zihin, ancak deneye dayanan verilerle-bilgilerle- doldurulur. İnsan sahip olduğu her bilgiyi yaşadığı deneyimlerle kazanır.

David Hume, tüm bilgilerin kaynağının deney olduğunu ifade eder. O'na göre bizler, doğada var olan olayların birbirinin peşi sıra geldiğini görürüz. Mesela, ateşin üzerine konan suyun bir süre sonra kaynadığını deneyimleriz. Bu birçok kereler tekrarlandığında, zihnimiz suyun kaynaması ve ateş arasında bir ilişki kurar ve suyun kaynamasının sebebinin ateş olduğunu düşünmemizi sağlar. İşte bu ilişkiye Hume, **nedensellik** der. Bu aynı zamanda bir **zihinsel alışkanlık** ve **çağrışımdır**. Yani ateş bizlere kaynama olayını çağrıştırır. Bu şekilde bizim aklımızla düşünerek elde ettiğimizi sandığımız bilgilerin

temelinde, ateşin suyu kaynatması olayında olduğu gibi, bu olayı birçok kez duyularımızla algılamamız yani duyuşal deneyimlerimiz ya da zihinsel alışkanlıklarımız vardır.

3- Entüisyonizm(Sezgiçilik): nesnesini doğrudan kavrayan, aracışız bilme şeklidir. Yani akıl, deney vb. gibi araçlar söz konusu olmadan, aklın ve duyuların bizlere veremediği bilgilere sahip olmaktır. En önemli temsilcileri, Gazali ve Henry Bergson'dur.

Gazali'ye göre, doğru bilgiye ulaşmak için akıl ve duyuların yanında bir başka yeti(meleke) gerekir. O bu yetiye '**kalp**' der. Kalp, sezgi halindeki güçleri taşıır ve insana özgüdür. Kalbin ALLAH'tan gelen kesin doğru bilgileri alma, sezme ve hissetme gücü vardır. ALLAH, dilediği insanın kalbine itediği bilgileri gönderir, kişi de bu bilgileri hisseder, anlar. İşte bu yolla elde edilen bilgiler doğru bilgidir. Occasionalizm(vesileçilik) kavramını da ortaya atmıştır.

Bergson, insanda bilgi edinmek için iki önemli yetenek vardır: bunlar zeka ve sezgidir. Bergson zekanın somut olanın yani varlığın-maddenin bilgisini verdiğini ifade eder. Zeka bunu yaparken de varlığı durağan kılar ve parçalara böler. Dolayısıyla varolanın bütünlüğünü bozar. Zekanın verdiği bilgilerle pozitif bilimler oluşturulur. Yaşam ise sürekli hareket ve değişim halindedir. Varlığın bütünlüğünü, onun canlılığı ve hareketliliği içinde yalnızca sezgi verebilir. İnsan ancak sezgi ile varlığın iç dinamiğini kavrayabilir. Bilme aracı sezgidir.

4- Pragmatizm(Faydacılık): doğru bilgi yararlı olan bilgidir. Pragmatizm faydayı doğruluğun tek ölçütü sayar. Buna göre herkes için doğru olan genel-geçer hakikatler yoktur. Hakikat, bize faydalı olan bizim işimize yarayan her şeydir. En önemli temsilcisi John Dewey'dir.

John Dewey: Ona göre bir düşüncenin doğruluğu, işe yararlığına bağlıdır. Bilimsel yasa ve kuramlar uygulamada bir işe yararsa, iyi ve doğrudur. İşe yaramazsa kötü ve yanlışır.

5- Kritisizm(Eleştirelilik): En önemli temsilcisi 18. yy. Alman Filozofu **Immanuel Kant**'tır. O, bilme sürecinde aklın ve deneyin rolünü irdeler. Amacı aklın neleri bilip neleri bilemeyeceğini ortaya çıkarmaktır. Burada sorgulayan da sorgulanan da akıldır. Yani aslında akıl kendi kendini eleştirmektedir. Bu nedenle Kant felsefesine eleştiri felsefesi denir. Kant'a göre bilginin malzemesi duyulardan gelir bu malzemenin bilgi haline gelebilmesi içinse aklın kategorilerinin düzenleyiciliğine gereksinim vardır. yani duyu verilerimiz ile dışarıdan almış olduğumuz bilgileri, akıl yoluyla işleriz ve bilgiye çeviririz.

6- Pozitivizm(Olguculuk): Olgulardan hareket eder, duyu ve deney verilerini temele alır. İnsan yalnızca olgular arasındaki değişmez ilkelerin, yasaların bilgisini edinebilir. En önemli temsilcisi Auguste Comte'tur.

Auguste Comte: Önemli olan olguların değişmez yasalarını keşfetmektir. Böylece az sayıdaki doğa yasasıyla, çok sayıdaki olguyu açıklamak mümkündür.

7- Fenomenoloji(Görüngübilim): Temel ilkesi, nesnelere duyularımız ile algılamış olduğumuz görünen kısımlarından(fenomenlerinden)yola çıkarak, onların özüne ulaşmaktır. Duyusal olarak edinilen her nesnenin bir özü bulunur. Bu öz ise, bilinç ile kavranabilir. En önemli temsilcisi Edmund Husserl'dir.

Edmund Husserl: varlığın özünü kavramak bilinç ile olur. Bu nedenle saf bilinçte öze ulaşmayı engelleyen her türlü duyular verisi bir yana bırakılır. Bir yana bırakmak demek özün dışındaki her şeyi paranteze almak demektir. Yani var olan her şeyin özünü kavrayabilmek için, özün dışında kalan her şey paranteze alınmalı, saf dışı edilmelidir ki ancak o zaman varlığın özüne hakikatine erişilebilecektir.

VARLIK FELSEFESİ(ONTOLOJİ)

Varlık: evrende var olan her şeydir. İnsan bilincinden bağımsız olabildiği gibi, insan bilincine bağımlı da olabilmektedir. Bu bağlamda varlığı, düşünsel ve gerçek varlık olarak iki kısımda incelemek mümkündür.

Gerçek varlık: insan zihninden bağımsız bir varoluşa sahip bulunan, belli bir zaman ve mekânda yer alan varlıklardır. Kuş, ağaç, araba vb.

Düşünsel varlık: yalnızca insan zihninde var oluş kazanan, zaman ve mekan dışı varlıklardır. Denizkızı, kaf dağı vb.

Varlık felsefesi, felsefenin varlığı genel olarak ele alan, açıklamaya çalışan dalıdır. Burada varlığın nedenleri ve özü incelenir. Varlık hakkında sorular sorulur. Ontoloji, İlkçağ'da "ilk madde(arkhe) nedir?" sorusuna cevap aranmasıyla ortaya çıkmıştır.

Felsefe gibi bilim de varlığı kendisine konu edinir ve inceleme alanı içerisine dahil eder. Fakat Bilim ve felsefenin varlığı ele alış tarzı farklıdır.

Bilim, varlığı nesnel bir gerçeklik olarak kabul eder ve çalışmalarını bu kabul üzerinden yürütür. Varlığın özünü, var olup olmadığını irdelemez. Yani Varlık var mıdır? Varlığın temeli nedir? gibi soruları sormaz.

Felsefe ise, varlığı irdeler ve onun üzerinden, Varlık nedir? Varlık var mıdır yok mudur? gibi sorular sorar. Varlığı akıl aracılığı ile açıklamaya çalışır.

METAFİZİK

Doğaüstü konuları ele alan, bunları akıl yoluyla açıklamaya çalışan, evren ve insanla ilgili çürütülmesi ve ispatlanması mümkün olmayan yorumlar getiren felsefe alanı **metafiziktir.** Duyusal olanın üstündeki alan metafizik olarak kabul edilmektedir.

Metafizik kavramı Aristoteles'in yazılarını düzenleyen öğrencilerince kullanılmış, Aristoteles'in fizikle ilgili yazılarından sonra yazılanların Metetafizika (fizikten sonra gelen) olarak adlandırılmasıyla doğmuştur.

Metafiziğin konusu Aristoteles tarafından varlığın ilk nedenlerinin araştırılması olarak belirlenmiştir. Metafizik tarihsel gelişim sürecinde varlığa, bilgiye, insana; tanrı ve ruh gibi doğaüstü kavramlarla yaklaşmış **duyu organlarının kavradığı nesnel gerçekliği dışlamıştır.**

Metafiziğin Tartıştığı Başlıca Sorunlar:

1-Varlıkla ilgili (ontolojik) sorunlar;

"Gerçekte var olan nedir? sorusu metafiziğin yüzyıllardır tartıştığı temel sorunlardan biridir. Bu soruya verilen cevaplar iki akımın doğmasına sebep olmuştur.

a-Materyalizm: Gerçekte var olan maddedir. Düşünce ve ruh maddenin ürünüdür.

b-İdealizm: Gerçekte var olan düşünce ve ruhtur. Madde düşünce ve ruhun ürünüdür.

2-Evrenle ilgili (kozmojik)sorunlar: Metafizik evrenin nasıl oluştuğunu tartışır. Evren nasıl oluşmuştur? Evren sonlu mudur? Gibi sorular sorar. Evrenin oluşumu ile ilgili sorunların tartışılmasından üç ana akım doğmuştur.

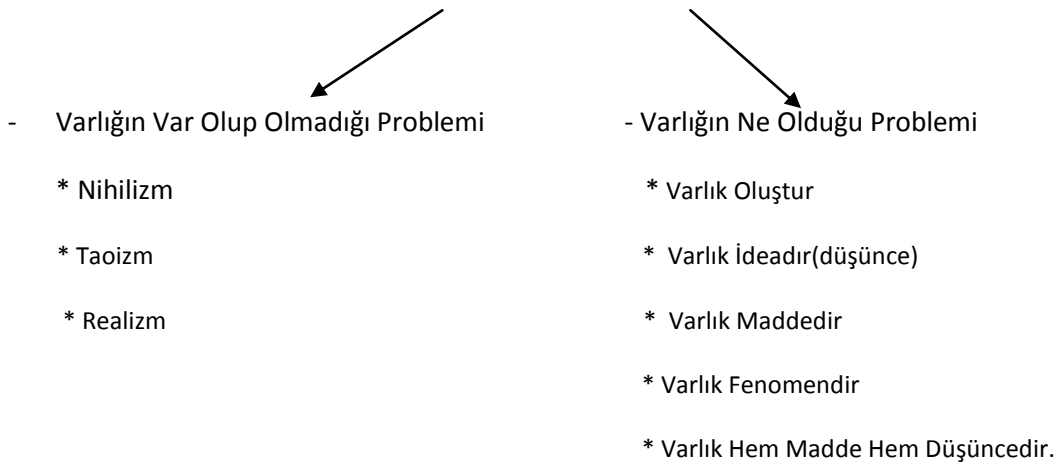
a-Teleoloji(Erekbilim): Evren bir ereğe göre oluşmuştur. Genelde Tanrı'nın evreni bilinçli ve planlı bir biçimde yarattığını savunan görüştür.

b-Mekanizm: Evrende her şey nedensellik ilkesine göre oluşmuştur.

c-Teoloji: Evrende olup biten her şeyi tanrıya bağlayan görüştür.

3-Ruhun varlığı ile ilgili sorunlar: Metafizik "Ruh var mıdır?" , "Varsa Niteliği nedir? Ruh bedenle nasıl ilişkiye geçer? "Ruhun ölümsüzlüğü nasıl açıklanır? "gibi sorulara cevap arar.

Varlık Felsefesinin Temel Problemleri

1- Varlığın Var Olup Olmadığı Problemi:

Nihilizm(Hiççilik): Genel anlamda, hiçbir değer ve ilke tanımayan görüşleri benimseyen anlayışları dile getirir. İnsanlara benimsetilmiş, doğruluğuna inandırılmış tüm fikirlere karşı çıkar. Ahlak alanında; değerlerin olmadığı, bilgi alanında; her türlü bilginin aldanma olduğu, varlık alanında ise; var olan bir

şeyin olmadığını ileri sürerler. Dolayısıyla “Varlık var mıdır?” sorusuna “Yoktur” diye cevap verirler. İlk çağda Gorgias buna örnek olarak verilebilir.

Taoizm: Tao; yol, akıl gibi anlamlara gelir. Mutlak hareketsizlik ve sonsuz yetkinliği ifade eder. O, ne tanımlanabilir ne de bir tasvire sığdırılabilir. Dolayısıyla buraa söz konusu olan bir varlık değildir. Bu bağlamda Taoculuk, varlığın varolup olmadığını bilinemeyeceğini savunur.

Realizm(Gerçekçilik): nihilizme karşıt olarak insan zihninden bağımsız dışarıda bir gerçekliğin olduğunu savunur. “Varlık var mıdır?” sorusuna, “Vardır” diye cevap verir. Varlığın **duyular** ve **akılla** bilinebileceğini kabul eder.

2- Varlığın Ne Olduğu Problemi

a- Varlık Oluştur: Oluş, varlığın statik(durağan) bir yapısının olmadığını onun sürekli bir değişim ve akış içinde olduğunu ifade eder. Bu düşünceyi savunan başlıca düşünürler;

Herakleitos: Evrenin ana maddesinin ateş olduğunu ifade eder. Ateş, bütün varlıkların kendisinden çıktığı ilk maddedir. Yani her şey ateşten meydana gelmiştir ve her şey ateşin değişik bir görünümüdür. Ateş yakarak ve yıkararak yaşar ve malzemesini sürekli değiştirir. Bu nedenle evren, sürekli bir değişim içindedir. Herakleitos, evrendeki her şeyin sürekli olarak bir oluş ve değişim içinde olduğunu nehir benzetmesi ile dile getirir. “Aynı nehre iki defa girilmez.”

Whitehead: evren oluş içinde bulunan canlı bir organizma gibidir. Bu oluşta her varlık birbirine bağımlı, her varlık var olmak için başka bir varlığa muhtaçtır. Oluşun arkasında bir güç bulunur. Whitehead buna, “**yaratıcılık**” der. Ona göre Tanrı, dünyadaki yaratıcılığı ve sürekliliği sağlayan ilkedir.

b- Varlık İdea’dır: İdea’nın kelime anlamı düşünce, fikir, düşüncenin konusu olan şeydir.

Platon: Varlığı, duyular evreni ve idealar evreni olarak ikiye ayırır. Duyusal dünya; varlığını duyularımızla algıladığımız nesnelere oluşur. Ona göre bu varlıklar gerçek değildir yalnızca görünüşten ibarettir. Yani idealar evrendeki varlıkların birer kopyasıdır. Bu varlıklar idealar evrendeki varlıklardan pay alarak var olurlar. Zaman içinde varlığa gelir, değişir ve yok olup giderler.

Aristoteles: Varlığın idea olduğunu savunur fakat Platon’da olduğu gibi varlığı idealar dünyası ile duyular dünyası olarak ayırmaz. İdea cinsinden varlığa form adını verir. Form bir şeyi ne ise o yapan özdür. Yani varlığı diğer varlıklardan ayıran biçimidir. Örneğin insanın formu, onu diğer varlıklardan ayıran “akıl” dır. Aristoteles’e göre duyular dünyasındaki her şey, form kazanmış maddedir. Madde bu form sayesinde gerçek olur.

Farabi: Farabi’ye göre var olanlar ikiye ayrılır. Varlığı zorunlu olmayanlar(olanaklı varlıklar) ve özü bakımından varlığı zorunlu olan Tanrı. Olanaklı varlıklar kendi başlarına var olamazlar. Bu nedenle

varlıkları bir nedene dayanmak zorundadır. Bu varlık Farabi'nin zorunlu varlık olarak adlandırdığı Tanrı'dır. Tanrı ilk akıl ilk varlıktır. Diğer bütün öteki varlıklar O'ndan sadır olur yani türer. Böylece Farabi, her şeyin temelinde zorunlu varlık olarak belirlediği Tanrı'yı koymaktadır.

c- Varlık Maddedir: varlığın insan zihninden bağımsız olarak kendi başına var olduğunu ve varlığın özünün madde olduğunu savunan görüştür. Var olan her şey maddeden türemiştir ve gerçeklik yalnızca maddedir.

Demokritos: Evren atomlardan meydana gelmiştir. Atom'u 'parçalanamayan parça' olarak tanımlar.. O'na göre varlık maddi olan atomların mekanik bir şekilde boşlukta değişik hızlarda sürekli hareket etmelerinden meydana gelmiştir. Atomlar sırası ile birleşerek ve ayrılarak tek tek varlıkların meydana gelmesine ve yok olmasına neden olur.

Karl Marks: Her şeyin temelinde madde bulunur. Evren, hareket ve değişme içindeki maddeden başka bir şey değildir. Marks'a göre madde ilk varlıktır. Düşünme maddi bir gerçeklik olan beynin bir ürünüdür. Maddi olan düşünsel olanı meydana getirir. Ruh, maddeden sonra gelen ve ona bağlı olan varlıktır.

d- Varlık hem 'Madde' hem de 'Düşünce'dir: Bu görüşe göre doğada birbirinden özce ve yapıca farklı iki töz(cevher) vardır. **[Töz; var olmak için kendisinden başka bir varlığa ihtiyacı olmayan şeydir.]** Bunlar Ruh ve Madde'dir. Ruhun temel niteliği düşünme, maddenin temel niteliği ise yer kaplamadır. Yer kaplayan düşünemez, düşünense yer kaplayamaz. Bunlar birbirinden farklı ama aynı ölçüde var olan iki gerçektir. Bu şekilde varlık alanında yapı ve öz bakımından birbirinden farklı iki ilkenin(madde-ruh) bulunduğunu kabul edenlere **düalist**(ikici) denir. Descartes en önemli temsilcisidir.

Descartes: Varlık bir yönüyle **düşünce** öbür yönüyle **maddedir**. Descartes bu iki ayrı töze **atributum** der. Bu iki gerçeklik birbirinden bağımsızdır fakat yalnızca insanda bir araya gelirler. Beden, varlığın yer kaplama(madde) yönünü, ruh ise düşünme yönünü oluşturur. Descartes'in bu düşüncesine cartesyen düalizm denir.

e- Varlık Fenomen'dir: Fenomen, algının konusu olan gerçekliktir. Belli şekillerde insan bilincine bağlı olan ve bir anlamda insan zihni tarafında oluşturulan(insana görüldüğü şekliyle) varlık demektir. Yani varlık, insanın algıladığı şekliyle, insana göre olan varlıktır.

Edmund Husserl: Tek gerçeklik fenomendir. Yani varlık fenomendir. Fenomen insan bilincinin belirlediği varlıktır. Fakat varlığı somut özelliklerinden ayırarak özünü kavrayabilmek önemlidir. Ona göre asıl varlık duyu organlarımızla kavradığımız varlık değildir, onların arkasında bulunan değişmez özlere. Fenomenolojinin konusu, duyu organlarımızla algıladığımız varlıkların arkasında bulunan özlere.